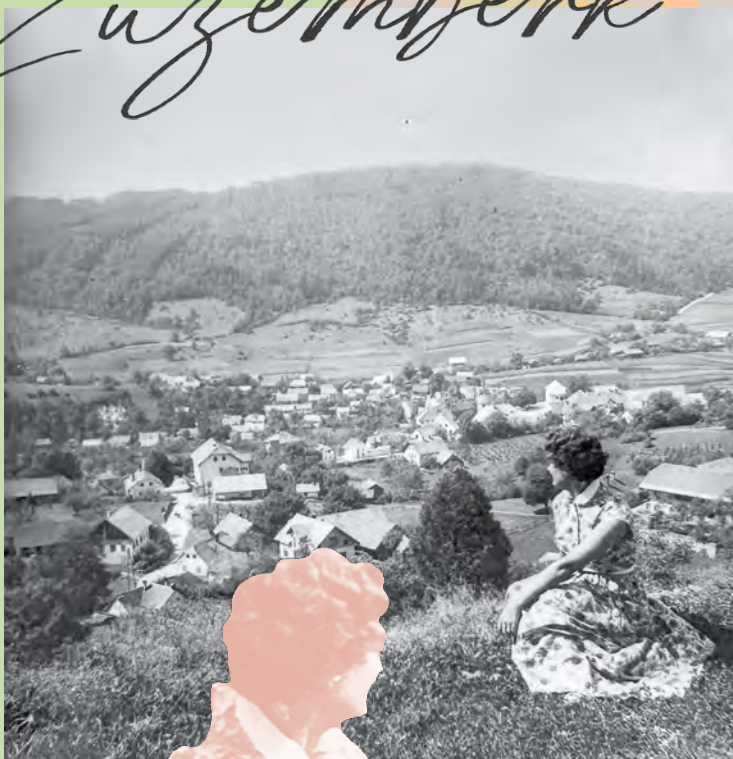

Irma Marinčič Ožbalt

Žužemberk

iz tolmunov
ljubezni in
bolečine

Irma Marinčič Ožbalt

ŽUŽEMBERK

Iz tolmunov ljubezni in bolečine

Družina 2024

Vsebina

Uvod.....	7
I Žužemberk.....	13
Spomini na Žužemberk.....	15
Naša gasa	37
Semanji dan.....	59
Pomladni sprehodi.....	71
II Vaški posebneži.....	79
Fili Osi	81
Tominc.....	85
Krivčev Frence	89
Štupel in Štupla	93
Sence nad Krko.....	97
III Portreti – podobe iz srca.....	103
Gospodična Mici	105
Gospodična Rafaela	117
Gospodična Anka	129
Gospodična Irma	135
Gospa Mara	141
Gospod Mrvar	147
Gospod kaplan	153

IV Pomlad se je prelomila na dvoje.....	163
Klošter pod gradom	165
Koleraba in radič.....	171
»Nič se ne jokajte!«.....	175
Naš vsakdanji kruh	181
Sveče v mahu	185
Sove	195
 Sprehod med tolmoni ljubezni in bolečine	
Irme Marinčič Ožbalt.....	203

UVOD

---

*K*o se ta zbirka pripravlja na izid, je mama v 98. letu svojega življenja. Kot njeni hčerki mi danes ni lahko pisati predgovora. In ni brez čustev. Morda pa se jim ne morem izogniti zato, ker bi moja mama cenila takšno čustvovanje, ko govorim o njenem življenju, življenju, ki ga je živel z vsem srcem.

Ljubezen

Mama je oboževala knjige in to strast je delila s svojo materjo. Z babi sta pogosto tičali skupaj in razpravljali o zgodbah, ki so jima bile tako dragocene. Danes je mamina eklektična knjižnica njena največja dragocenost. Ne spomnim se dneva, ko ne bi imela v rokah knjige, revije ali časopisa.

Mama je vsak dan »požrla« časopis, od prve do zadnje strani. Ni je zmeraj zanimalo vse, kar je prebrala, se je pa z veliko disciplino seznanila z vsemi dnevnimi dogodki.

Vsak večer, medtem ko smo drugi gledali televizijo, je mama v zgornjem nadstropju seveda brala. In prav zares je brala vse. Od klasičnih literarnih mojstrov in do največjih prodajnih uspešnic in najmanj zahtevnega rumenega tiska. Brala je v slovenščini, angleščini, ruščini, francoščini ...

Redko je pustila knjigo ali članek neprebrana. V mojih najstniških očeh je vedela vse.

Prav tako je ljubila in spoštovala slovenski jezik. Nas, kanadske otroke priseljence, je naučila, da smo mesečno pisali pisma v slovenščini svojim starim staršem v Žužemberk. Spominjam se njenega prijaznega, a učiteljskega nadzora in uredniških posegov. In rdečih nageljnov, ki mi jih je pomagala narisati v lično vrsto na dno vsakega pisma.

Bila je izjemno predana zagovornica jezika, njegove slovnice in rabe. Moja starša sta nekatere svoje najbolj živahne debate pri mizi rešila s pomočjo kupa slovarjev in pravopisnih priročnikov. Mama je bila večino svojega življenja učiteljica angleščine, vendar njena predanost slovenskemu jeziku nikoli ni ugasnila.

Zaradi tega globokega spoštovanja do književnosti in jezika se je svojega pisanja lotila zelo resno.

Ljubezen in bolečina

Moja mama je rada sedela za mizo in pisala, skoraj vsak dan. Sprašujem se, če ji je to morda pomagalo predelati bolečino ločitve od domovine. V svojih zgodnjih tridesetih se je poročila z očetom in se mu pridružila v Avstraliji. Tam sva se rodila jaz in moj brat Boris. Nato smo se vsi skupaj vrnili v Slovenijo. Tri leta kasneje pa smo se za stalno preselili v Montreal. Mama je ljubila preprosti postopek in disciplino pisanja, hkrati pa ji je služilo kot način soočenja s tem, da je kot mlada ženska za seboj pustila svoje življenje, družino, prijatelje, kariero – in otroštvo.

Te selitve po svetu so bile pogumne in polne priložnosti. Hkrati pa so bile boleča ločitve od staršev in rodne dežele. Njeni spomini na vse, kar je doživela in pustila za seboj, so ostali nepopustljivo jasni in živi. Kot sladki vonj sveže pokošenega sena na njenem ljubem Kleku, bi rekla mama. Zmeraj me osupne, s kakšnimi podrobnostmi se spominja najmanjših stvari, tako tistih najbolj srečnih in brezskrbnih kot tudi najbolj bolečih in uničujočih.

Mislím, da ni mogoče zares opisati globine in moči – primerljivih z globino in močjo legendarnih vrtincev Krke – maminih čustev do Slovenije, do Žužemberka. V svojih mislih in pripovedih se je vselej vračala v svoje idilično predvojno otroštvo, k ljudem in krajem, ki jih je ljubila: Kleku, Krki, Zafari, Placu ... Tam je vedno našla preprostost in človečnost ter resnično razumela svet okrog sebe. Tam je povsem prizemljena.

Po drugi strani pa so leta vojne in desetletja, ki so jim neposredno sledila, vir nekaterih njenih najbolj bolečih spominov. Izguba ljubljene brata ob koncu vojne. Izguba, povezana z odhodom na drugo celino. Izguba očeta, ko je bil še relativno mlad.

Spomini ter občutki veselja in žalosti tvorijo mamino bistvo. O njih piše in njih se oklepa z vsem svojim bitjem. Priklepa jih nase. Potem pa jih izpusti na papir samo zato, da bi jih lahko delila z drugimi in ohranila pri življenju. Z besedami opisuje tisto, česar se spominja in kar ceni. Piše z ljubeznijo do vsakogar, čigar zgodbo pripoveduje, in globoko prežeto s prizori, zvoki, vonji in okusi.

Še posebej pa s čustvi. Prav vsaka zgodba me je v nekem trenutku spravila v jok. Ne glede na to, kako se trudim biti objektivna, mi mama hkrati zlomi srce in me nauči verjeti v odrešenje. Naučila me je tudi, da so vrtinci ljubezni in bolečine neizogibni in naravni, če si jih drzneš spustiti na površje. Na neki način so bistvo in izraz življenja, njenega življenja, ki ga je živel v polnosti.

***

As this collection heads to publication, Mom is in the 98th year of her life. As her daughter, to write a preface today is no simple task. And not without emotion. Yet perhaps if I can't avoid my own sentiments, it is because my mother would honour such emotion when I speak of her life, a life lived from the heart.

Love

Mom loved books, a passion she shared with her mother. She and Babi would huddle and discuss their treasured stories. Today, her eclectic library remains her most precious possession. I don't remember a day without Mom having a book, magazine or newspaper in her hands.

Every day, my mother devoured the newspaper, cover to cover. She wasn't necessarily interested in everything she read, but she was very disciplined about getting a complete briefing of the day's affairs.

Every evening, while we were watching TV, she would be upstairs reading, of course. And she read truly everything. From classic literary masterpieces, to bestsellers, to less highbrow tabloids. In Slovene, English, Russian, French... Rarely was a book or article not finished. To my adolescent eyes, it seemed like she knew everything.

She also loved and honoured the Slovene language. She taught us as Canadian immigrant kids to write monthly letters in Slovene to our grandparents in Žužemberk. I remember her gentle yet teacherly supervision and editing. And the red carnations she helped me draw in a neat row at the bottom of each letter.

She was a staunch protector of the language, its grammar and usage. Some of the liveliest debates my parents had at the dinner table were solved with a pile of dictionaries and grammar references. Mom was an English teacher most of her life, but her devotion to the Slovene language never dimmed.

This deep reverence for literature and language made her very serious about her writing.

Love and Pain

My mother loved to sit at her desk and write, almost daily. I wonder if it may have helped her process the pain of separation. In her early 30s, she married Dad and left for Australia. My brother Boris and I were born there. Then we all moved back to Slovenia. And three years later, we moved permanently

to Montreal. She loved the simple process and discipline of writing, but it also served as a way to cope with leaving her life as a young woman, family, friends, career – and a childhood – behind.

These migrations around the globe were brave and full of possibility. But also devastating separations from her parents and homeland. Her memories of what she experienced and left behind have remained unflinchingly clear and evocative. As mom would have said, like the sweet smell of freshly cut hay on her beloved Klek. Whether the happiest and most carefree or the most painful and shattering, it always astounds me with what detail she remembers the smallest things.

I don't think there's a way to express the depth and power – like Krka's legendary whirlpools – of Mom's feelings for Slovenia, for Žužemberk. Her idyllic pre-war childhood is where she has always returned in her thoughts and her storytelling. To the people and the places she loved: Klek, Krka, Zafara, Platz... It is where she has always found simplicity and humanity, and made true sense of her world. It is where she is fully grounded.

The war years and the decades that immediately followed are, on the other hand, the source of some of her most painful memories. The loss of her dear brother as the war was ending. The loss associated with departing to a new continent. The loss of her father, when he was relatively young.

Memories and feelings of joy and sorrow are at Mom's very core. These are what she writes about. And she holds on to them with every fiber of her being. Keeping them close. And then releasing them onto the page, for no other reason than to share them and to keep them alive. Putting words to what she remembers and what she values. She writes with love for every person whose story she tells, and with visceral connection to the sights, sounds, smells and tastes.

But especially the feelings. Every story has at some point made me weep. As much as I try to be objective, she both breaks my heart and makes me believe in redemption. And she has taught me that the whirlpools of love and pain are inevitable and natural, if you dare to let them surface. In a way, they are the essence and expression of a life, her life, fully lived.

Sylvia Ožbalt

I

Lužemberk

---

*Lužemberk, v srcu ljubeče te nosim,
vdano, goreče jaz Stvarnika prosim:
»Mir, blagoslov naj ti vedno deli,
bisere tvoje naj varuje ti.«*

Gregor Mali

POMINI NA ŽUŽEMBERK

Okoliških vaseh so si na račun Žužemberčanov pravili vse sorte štorije.

Kmet je prišel po opravkih k rokodelcu v Žužemberk. Po kmečko ni nič potrkal, kar odprl je. Na prag je priteknel otrok.

»Kje so pa oče?« je vprašal mož iz vasi.

»Niso oče, so fotr!«

»No ja, kaj pa mati? Kje so?«

»Niso mati, so frava!«

»No, kam so pa šli fotr?«

»Za kadunjami stojijo, ker jim frava hlače perejo.«

Ali pa:

»Kako prepoznaš Žužemberčana?«

»Ker gre s spucanimi čevlji na njivo.«

Kaj so hoteli povedati s takimi bodikavimi zgodbicami?

Da se imajo Žužemberčani za nekaj boljšega, tudi tisti, ki nimajo ne gruntov ne kakega kaj vrednega premoženja. Skratka, da se imajo za gospodo.

To je bilo delno res. Žužemberčani so bili ponosni ljudje, tudi njihovo medsebojno občevanje je bilo uglajeno, olikano, čisto drugačno od vedenja kakih trdih hribovcev.

»Žužemberk je trg!« so se učili otroci že v prvem razredu lokalne šestrazrednice. Učitelji so na table pripeli na roke izdelane zemljevide, na katerih je bil Žužemberk – trg, ne vas in ne mesto – zaznamovan z veliko rdečo piko. Otroci so kmalu izvedeli, da njihov rojstni kraj predstavlja središče občine, da je fara, dekanija, da so sredi trga trgovine in uradi, sodnija in davkarija. Tudi to so videli, da so obuti in oblečeni drugače od otrok, ki so prihajali v šolo – včasih uro daleč – iz vasi, raztresenih po okoliških hribih in po dolini Krke.

Kljub tej ponosni samozavesti, da so tržani, pa se je prebivalstvo Žužemberka delilo na več družbenih plasti.

Družbene plasti

Najvidnejše so bile družine veleposestnikov. Ti so imeli velike grunte, gozdove, mline in žage. Grunte so jim obdelovali hlapci in dekle, mline so upravljali najemniki, sami pa so živeli – res gospôda – v velikih nadstropnih hišah sredi trga.

Ena takih družin so bili Vehovci, ki so jim po domače rekli Fezolnarjevi. Njihova mogočna hiša – dvonadstropna, bela, z vedno prepleskanimi zelenimi polknicami – je stala ob odcepu glavne ceste v Breg blizu trške cerkve. Za časa mojega otroštva so tam poleg starega gospoda in gospe živeli trije sinovi, vsi veliki, postavni možje, širokih ramen in svetlih las. To je bilo v tridesetih letih.

Milan Vehovec je bil prijazen človek, zagorelega obraza, ki se je kasneje poročil s črno laso, črnooko učiteljico Jelico. Stanovala sta v Fezolnarjevi hiši, saj je bilo v njej prostora za veliko družino. Kasneje – že po vojni – sta se Milan in Jelica preselila v Žalno; najbrž so Jelico premestili na tamkajšnjo šolo.

Milanov brat Slavko je bil tudi poročen in je imel otroke, menda dva fanta. Spominjam se, kako so ju pestunje pazile na klopici pred hišo in vozile na sprehode po cesti »v ovinke«. Kasneje je Slavko imel gostilno v hiši nasproti konzuma, kar čez Fezolnarjevo dvorišče. Po vojni je

z družino živel v mlinu pod Praprečami, tistem, ki smo mu pred vojno rekli »Derjanetov malin«. Tretjega sina iz iste hiše, najmlajšega, se le malo spominjam. Tudi visok, plečat blondinec. Ime mu je bilo Uži.

Ena veja Vehovcev – so bili bratrance? – pa je bila zasidrana v mogočni hiši na drugem koncu trga. Tudi nadstropna in je stala v vrsti hiš, ki so bile vse nižje, manjše od nje. Stale so tesno ob cesti, ki je vodila iz trga proti Praprečam, proti Stični in dalje v Ljubljano. Od teh Vehovcev se najbolj spominjam Staneta, ki je bil podjetnik. Zmeraj je imel kak razškatlan avtobus, s katerim je prevažal potnike enkrat na dan na železniško postajo v Stično (zdaj se tisti postaji pravi Ivančna Gorica). Od tam je vsak dan pripeljal pošto. V Kriški gori sta z ženo Vero sezidala mogočno zidanico in skrbela za velik vinograd. Imela sta šest otrok, zadnja hčerka se je rodila že po Stanetovi smrti. L. 1943 so ga namreč Nemci z drugimi moškimi iz Žužemberka odpeljali proti Ljubljani in jih nekje pri Višnji Gori postrelili. Stanetova sestra Mara se je poročila s šolskim upraviteljem Francetom Mrvarjem. Živela sta v šolskem stanovanju, potem pa sta si zgradila lepo hišo, streljaj od Vehovčeve. Imela sta tri otroke. Upravitelj Mrvar se je veliko udejstvoval v javnem življenju trga, povrh pa z velikim talentom skrbel za razkošni šolski vrt. Tudi Mrvarjevi so imeli vinograd v Kriški. Marina sestra Pina pa se je poročila s cestnim nadzornikom Mlakarjem, ki je bil doma nekje s Primorskega. Imela sta šest otrok. Mlakarjevi so bili imenitni, ker so prišli iz Sežane (mislim) in je najstarejša hči Majda znala italijansko. Odprli so gostilno blizu Vehovčeve hiše, a na drugi strani ceste, tik za strmim bregom Krke.

Vem še za dvoje Vehovcev iz generacije mojih staršev, ne vem pa, iz katere veje sta izhajala. Prvi je bil Ivan, ki so mu navadno rekli Slančev Ivan, ker je živel v Slančevi hiši, lepi enonadstropni stavbi ob Pehanjevi gostilni. Bil je visok, vitek, črnolas človek, ki je rad posedal na s peskom posutem Slančevem dvorišču, na klopici med dvema cvetočima kaktusoma. Poročen je bil z gosposko, vedno lepo urejeno Slančevo Mici. Nekega dne med vojno – to je bilo že potem, ko se je vrnil iz italijanske internacije – se je podpiral s palico in mežikal v sonce, ko sem šla mimo.

»Tempora mutantur et nos mutamur in illis,« mi je rekel. Najbrž mi je hotel povedati, da je bil nekoč tudi on »v šolah«.

Še en Vehovec, ki ga pa nisem nič poznala, je bil Mirko; ne vem, komu je bil brat in komu bratranec. Ta se je odselil v Ameriko, pravili so, da potem, ko je zapravlil doto svoje lepe, bogate neveste. Doma je pustil dva otroka in je zanju potem skrbela izključno njuna mati. Bila sta moje starosti. Mirko, sin, je bil prijatelj mojega brata Silvota, z Marico pa sva bili ne le sošolki na učiteljišču, pač pa tudi sostanovalki v Zavodu šolskih sester v Ljubljani.

Skupaj sva stradali in nisva imeli »kaj obleči« med vojno, a ona je bila zelo ponosna, da je iz družine Vehovcev in je šla tudi ob štirih zjutraj stat pred kako trgovino, kjer so za tisti dan napovedali prodajo svilenih nogavic.

Druga imenitna družina žužemberških veleposestnikov so bili Pehanijevi ali kakor so jim v Žužemberku rekli, Pehanetovi. Družina je gotovo izvirala od kod s Primorskega. Živel so v dvonadstropni hiši, v ovinku, kjer cesta iz Novega mesta zavije v trg. Poleg velikega posestva so imeli tudi gostilno s prenočišči in kasneje, ko se je domača hči Mici poročila z mesarjem Smoletom, še mesarijo. Spominjam se stare gospe Pehani, ki je govorila umirjeno, prijazno. Sivolasa, skoraj belih las, z urejeno pričesko, je bila zmeraj lepo oblečena, največ v črno, s kakim belim čipkastim ovratnikom. Rodila je le enega sina, a celo vrsto hčerk. Rekli so ji »Pehanetova mama«.

Sin je umrl – padel v prvi svetovni vojni? – hčere pa so se poročile natanko po materinih željah in prizadevanjih. Na velikem vrtu za hišo je »mama« prirejala čajanke in prigrizke, na katere je vabila uradnike in izobražence, ki jih je službena pot zanesla v Žužemberk.

Prava kersnikovska idila! Tako so vse Pehanijeve gospodične »naredile partijo« in poročile zdravnike, davkarje in podobno gospodo. Vse, razen ene. Hči Milka se je poročila s čevljarjem, lepim Centarjevim Jožetom. Iz užaljenosti ji »Pehanetova mama« ni dala nobene dote, čeprav so tudi Milko peljali k poroki s kočijo kot vse njene sestre.

Ironija življenja: po vojni, ko je bil Jože Gliha, Milkin mož, predsednik krajevnega odbora, so vse Milkine sestre, zdaj večinoma vdove, nadvse rade prihajale na kavo in posedat pod Centarjev oreh.

V Pehanijevi gostilni je bilo zmeraj veselo in živahno. Trški uradniki in vsi, ki so se pripeljali v Žužemberk po opravkih, so se radi ustavljali v tistem lokalu. Posebno burno je bilo ob semanjih dneh, ob birmah in ohcetih. Pred takimi prazniki je zvesta hči Milka prišla domov pomagat pri kuhi. Včasih je naredila rezance iz dvesto jajc, mi je pripovedovala njena hči Mila. Pa je bila prav taka »gospodična« kot njene sestre. Vse so se šolale pri nunah v Šmihelu pri Novem mestu, kjer so se učile lepega vedenja, klavirja in ročnih del ...

Vogalna stavba v vrsti nadstropnih hiš, kjer sta bili dve trgovini, Hotkova in Pirčeva, je stala nasproti gradu in stare lipe. Tam je bila gostilna Albin Pehani. Tako je z velikimi črkami pisalo na pročelju te hiše z visoko, zašiljeno streho. A ljudje so tej gostilni rekli le »pri Albinu«. Kako je bil Albin v sorodu z drugimi Pehaniji, ne vem.

Sicer pa so oni drugi Pehanijevi gostilni čedalje bolj pogosto rekli »pri Smoletovih«, po zetu mesarju. Albinova gostilna je bila manjša, a bolj gosposka. Imeli so posebno sobo za gospode, za uradnike s sodnije in davkarije, kjer so le-ti lahko nemoteno igrali karte in debatirali. V gostilni so imeli ljudi tudi »na hrani«. Tam so zmeraj kosile samske učiteljice, pa prehodni gostje. Na dvorišču Albinove gostilne so imeli kegljišče. To je oživelo največ ob nedeljah, ko so prišli tja tudi manj gosposki trški fantje. Se je pa »pri Albinu« vse silno žalostno končalo enkrat med vojno. Med enim od nešteti bombardiranj Žužemberka je bomba padla prav na to ponosno gostilno. Ubila in razmesarila je menda več ljudi, najbolj strašno učiteljico Olgo, veliko blond žensko, ki je bila pri Albinovih na obisku. Bajе jo je – tako so povedali – zadetek obglavil.

Ta ubogi, izmučeni Žužemberk, ki je bil vsem vojskam »turška drajna«, ljudje pa so trpeli in umirali.

Tretja, vsestransko znana in bogata družina so bili Dereanijevi. Tudi oni so prišli s kakega roba Italije, kdaj in od kod, ne vem. Dereanijeva

hiša, ki še zmeraj enaka stoji pred malim parkcem »na placu«, je bila za eno hišo, Jagrovo, oddeljena od gostilne »pri Albinu«. Enonadstropna, siva, kamnito mogočna. Po vojni je bil tam nekaj časa Krajevni urad, zdaj pa so – če so še – policisti.

Dereanijevi so poleg posestva in mlina imeli veliko trgovino s špeci-rijo in še več z manufakturo, tekstilom. Pred vojno so iz vasi in iz drugih far hodili k Dereanijevim kupovat balo za neveste.

Spominjam se, da je v tisti temnikasti dvorani – prodajalni, vse dišalo po platnu in volni. V trgovini so stregli domači sinovi in najeti »komi-ji«, vsi v črnih klotastih haljah, vse zelo mestno, »nobel«.

Koliko je bilo Dereanijevih otrok, ne vem, bilo pa jih je veliko, sinov in hčera. Mama mi je pravila, da je gospa Dereanijeva otroka le rodila, takoj nato pa ga je prevzela dovilja, za njo pa pestunja. Ko so deklince zrasle v gospodične, so sprejemale goste na razsežnem vrtu za hišo. Ti vrtovi! Vse hiše od Smoletove do zadnje v trgu, Valptove, so imele zadaj velike vrtove z gredami sočivja, jagodičja in cvetja, z utami in stezicami. Vse delo z vrtov so opravljale dekle. Na zgornjem koncu so bili trški vrtovi oddeljeni od »žvin-skega placa« in njiv s kamnitimi pregradami, za njimi pa je med grmovjem in robidami vodila pešpot, s katero so se ljudje izogibali prašne ceste od ostrega ovinka na križišču ob šoli. Tisti prijazni poti so rekli »za vrtmi«.

Gospa Dereani je bila lepa kot grofica in je le redko stopila iz hiše. Lepe in aristokratske so bile tudi njene hčere, a Dereanijeve gospodične se niso vse poročile. Spominjam se visoke, vitke Helene, ki je rada – v mojem času že sivolasa – hodila k fari. Spominjam se tudi gospe Mici, poročene Grčarjeve, pa bežno še Pavle, od Dereanijevih sinov pa nobenega. V spominu so mi le kot črni »komiji«.

Zakaj in kako so Dereanijevi izgubili trgovino, ne vem. Že med vojno je hišo kupila Ogibova Jula, nesrečna ženska, ločena od čudnega moža, z dvema več ali manj duševno prizadetima sinovoma. Bila pa je imenitna trgovka. Med vojno, ko je bilo »vse na karte«, je zmeraj imela kje skrito kako zalogo sladkorja in soli, artikle, ki jih v Žužemberku ni bilo mogoče dobiti vso štiriletno vojno.

Če so Dereanijevi ostali v hiši tudi potem, ko niso več imeli trgovine, ne vem. Tudi tega ne vem, da bi bili stanovali kje drugje.

***

Če so bili žužemberški veleposestniki »stebri družbe« zaradi premoženja, ki so si ga nabrali, pa so bila prava trška gospôda izobraženci, ki niso bili vsi domačini: duhovniki, učitelji, notar, sodnik, zdravnik.

Duhovniki so seveda živeli v farovžu na hribu pri fari. Spominjam se farovža, ki so ga zgradili med obema vojnama, ne starega, skromnega, o katerem so pripovedovali naši starši. Farovž je bil sestavljen iz dveh simetričnih delov, enonadstropnih vil, ki jih je povezovala dolga veža, tlakovana z zelenim marmorjem. V nadstropju se je iz vsakega dela stavbe zgledoval daleč po dolini Krke ličen balkonček. V enem delu farovža je prebival dekan, med vojnama Karl Gnidovec.

Visok, vitek človek, že malo osivel, a živahnih črnih oči. Na trg ni hodil, razen med italijansko okupacijo, ko je nič kolikokrat v svoji »kikli«, talarju, koračil na italijansko vojaško komando prosit, naj ne bi moških odganjali v internacijo. Včasih je uspel, večkrat pa ne. Drugače pa si dekana videl in slišal le v cerkvi. Lepo je pel latinske maše, še posebej vzneseno pa velikonočno »alelujo«. Nisem pa rada poslušala njegovih pridig, zdelo se mi je, da jih ni nikoli konca. Najbrž je dolgočasil celo pobožne stare ženice, ker sem videla, kako so ob dekanovem »nauku« kinkale in spale.

V farovžu je bilo poleg dekana zmeraj več duhovnikov: kaplanov, upokojencev, lemenatarjev. Kaplan je bil zmeraj le po eden in je bival v drugi polovici farovža. Kaplani so učili v šoli verouk. Spominjam se drobnega Gregorja Malija, pesnika. Zmeraj postrižen na krtačo, je bil mila duša. Za njim je prišel Ljubljčan Janez Jenko, ki je otrokom in odraslim zmeraj delil »pildke«, ki mu jih je na pergamentnem papirju izdelovala sestra, karmeličanka.

Duhovniki pri fari so se največ ukvarjali z ljudmi ob nedeljah pri jutranjih mašah, popoldne pa v dvorani prosvetnega doma. Poslopje je stalo med cerkvijo in farovžem, kjer je zdaj parkirišče. Tu so bili vsemo-

goči shodi Marijinega vrtca, Marijine družbe, slovesnosti prvih obhajil, birme, novih maš, pa igre in koncerti. Seveda so duhovniki ljudem lajšali žalost ob pogrebih, včasih s pretresljivo latinsko »Libero«.

Učitelji so bili v starem Žužemberku samozavestni, visoko spoštovani ljudje. Nekatere so nastavljali v žužemberško šestrazrednico le za leto, dve, nekaj pa jih je bilo tam zasidranih, kot da so del šole. Taka sta bila zakonca Mrvarjeva, pa tri »gospodične«, Anka Kunstelj, Irma Brumat in Rafaela Hrovatova. Upravitelj Mrvar je poleg pouka skrbel tudi za zunanost šole. Poslopje je bilo zmeraj na novo prepleskano, zavito v bogato cvetje, vsemogočne vrtnice in dalije; po njem so se vzpenjale lepo prirezane hruške. Na vrtu je bil velik čebelnjak, pa vsake vrste nasadov zelenjave in grmičja, kjer so se fantje zadnjega razreda ukvarjali s kmetijsko-vrtnarskimi deli. To so bili tako imenovani ponavljalci, otroci, ki so morali v 6. razredu počakati, da so odsedeli svojo osemletno šolsko obveznost.

Dekleta so se učila šivanja in vezenja, pa tudi hišne korespondence, pisanja prošenj, izpolnjevanja denarnih nakaznic in podobno. Šesti razred je vsa leta pred vojno učila »gospodična Rafaela«, moja teta.

Učitelji so se udejstvovali tudi pri kulturnih in cerkvenih prireditvah. Anka in Rafaela sta peli na koru. Imeli pa so še dovolj prostega časa, vse popoldneve. Večkrat so se zbrali na šolskem vrtu in si pripravili piknik. Včasih so šli tudi v hosto »štoker peč« ali pa jih je gospod Mrvar povabil v svojo zidanico v Kriški.

Učiteljice so bile zmeraj izbrano oblečene; skoraj vse so hodile k šiviljam v Ljubljano ali pa vsaj k Pasarki, ki je bila zelo upoštevana žužemberška šivilja. Nekaj let je stanovala v Bregu, na ovinku pod Sirkovo hišo, kasneje pa se je preselila »na plac«, v hišo, kjer je zdaj menda gostilna Zupančič. Svojo eleganco so učiteljice razkazovale ob nedeljah pri fari. V cerkvi so imeli učitelji svojo klop, v prvi vrsti »na moški strani«. Teta me je zmeraj vzela s seboj v učiteljsko klop, od koder se je videlo v zakristijo, kjer je lepi Pekov Jože asistiral duhovnikom pri preoblačenju.

Najbolj pa so se učitelji vrgli v »nedeljsko« toaleta, kadar so se odpeljali v Novo mesto na učiteljsko zborovanje. Imenitni ljudje. Zelo so se

zavedali svoje pomembnosti in ni ga bilo človeka, ki bi jih ne bil na cesti spoštljivo pozdravil.

Šolo so poleti l. 1943 požgali in potem ni bilo do konca vojne več pouka. Moja teta Rafaela je doma v svoji sobi učila brati in pisati nekaj otrok iz soseske, dokler je še imela kaj papirja in svinčnikov. Proti koncu vojne ni bilo ničesar več.

Druga žužemberška gospôda so bili uradniki, ki so večinoma imeli svoje pisarne v dvonadstropnem poslopju sodnije, ki je stalo tam, kjer je bila po vojni podružnica tovarne Iskra. S svojimi ozkimi okni je sodnija strogo gledala preko železne ograje in ozkega pasu vrta na trg, na ljudi, ki so – neradi – prihajali po opravkih.

Kaj bi rekli tisti ponosni sodniki in davkarji, če bi se vrnil in videli, kako se je Žužemberk sproletariziral!

Spominjam se sodnika Tschinkelna, ki je prišel iz Kočevja in je imel dva otroka mojih let. Hči Elfi je bila zelo lepa punčka in jo je ves trg občudoval. Imela je debele rjave kite, dolge do pasu. Ko so prišli v Žužemberk, je bila Elfi stara kakih osem let in je hodila v žužemberško šolo. Njen brat Pubi je bil nekaj let mlajši. Doma so govorili nemško, kar je bilo za nas otroke več kot imenitno.

V začetku vojne sva bili z Elfi skupaj v Zavodu šolskih sester v Ljubljani. Od tam je mami pisala dolga pisma v nemščini. L. 1942 so Tschinkelnovi odšli nazaj v Kočevje, od tam pa so optirali za Avstrijo.

V sodniji so stanovali Bebrovi, družina s tremi hčerkami in enim sinom; vsi so bili že napol odrasli. Bili so povezani z davkarijo, ki je imela urad v pritličju sodnije, a kako, ne vem.

Pač pa je bila davkarija pomembna tudi v našem rodu, a to še preden sem se jaz rodila in vem le iz pripovedovanja starejših. V davkariji je bil namreč zaposlen moj stari oče, Anton Hrovat. Bil je davčni izterjevalec, eksekutor. Saj zato se je pa pri naši hiši reklo »pri Sekutarjevih«. Ded Hrovat je službeno hodil po bližnjih in daljnih vaseh, vse do Kočevskega. Med prvo svetovno vojno je kar naprej pisal za »Kočevarce« prošnje, naj bi njihove može oprostili vojaške službe, ker so imeli doma majhne

Avtorica v mladosti.
Foto: osebni arhiv.

Panorama Žužemberka pred vojno s cerkvijo sv. Mohorja in Fortunata.

Foto: arhiv Slavka Mirtiča

»Plac« s cerkvijo sv. Jakoba.
Foto: arhiv Slavka Miriča

Raketiranje Žužemberka leta 1945.

Foto: arhiv Slavka Miriča

*Sejem živine
v Žužemberku.*

*Foto: arhiv
Slavka Miriča*

Sekutarjeva hiša.

Foto: osebni arhiv

Irma Marinčič Ožbalt
ŽUŽEMBERK
Iz tolmunov ljubezni in bolečine

© Družina d. o. o., 2024
Prva izdaja

Uvod: Sylvia Ožbalt
Prevod uvoda: Lara Vurnik
Spremna beseda: Jelka Mrvar
Uredili: Jelka Mrvar in Lara Vurnik
Jezikovni pregled: Vida Frelih
Korektura: Lejla Križanič Krk
Grafična priprava: Stanislav Oražem
Fotografiji na ovitku: arhiv dr. Irme M. Ožbalt
Založila: Družina d. o. o.
Za založbo: Tone Rode
Tiskano po naročilu
Tiskano v Sloveniji
Ljubljana, 2024

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-94

MARINČIČ Ožbalt, Irma

Žužemberk : iz tolmunov ljubezni in bolečine / Irma Marinčič Ožbalt ; [uvod Sylvia Ožbalt ; prevod uvoda Lara Vurnik ; spremna beseda Jelka Mrvar]. - 1. izd. - Ljubljana : Družina, 2024

ISBN 978-961-04-1124-6
COBISS.SI-ID 205293059

**»Nocoj bo preživela
uro, dve ob spominih
na znance, ki jih ni več.
Čeprav v sobi diši po
kavi in piškotih, bo iz
zgodb zadišalo tudi po
konzumu, po klotu, po
kruhu, ki ga je v košu
prinesel Pekov Jože.
Lep večer bo.**

**Življenje je prijazno,
vsega dobrega polno.
Hvala Bogu zanj in za
vse dobre ljudi.«**

Dr. Irma Marinčič Ožbalt,
pisateljica, prevajalka,
profesorica in doktorica

slovanskih jezikov ter primerjalne književnosti,
se je rodila leta 1926 v Žužemberku, od leta
1966 pa živi v Montrealu v Kanadi.

V kratkih zgodbah se ozira v idilično otroštvo,
ki ga je preživela v rojstnem kraju, s pristrčno
toplino slika portrete sokrajanov in zlata leta
predvojnega Žužemberka, sooči pa se tudi
z najbolj bolečimi spomini na vojno, ki je
grobo posegla v njeno mladost. Leta 2005
je bila dr. Irma Marinčič Ožbalt razglašena
za znano Suhokranjko v sklopu projekta
»Znani Suhokranjci«. Zbirka Žužemberk: iz
tolmunov ljubezni in bolečine je sedma knjižna
izdaja njenih del, ki predstavljajo pomemben
prispevek k slovenski zdovski književnosti in
ohranitvi kulturnega spomina Suhe krajine.

9 789610 411246

29,90 €

**ZALOŽBA
DRUŽINA**